
Η Θέση της Γυναίκας στην Αγορά Εργασίας: Ανάγκη για Μέτρα Θετικής Δράσης

Της Αθηνάς Πετράκη - Κώττη
Καθηγήτριας Πολιτικής Οικονομίας Α.Σ.Ο.Ε.Ε.

Το Κοινοτικό Πρόγραμμα για την Ισότητα Ευκαιριών 1986-90 αποτελεί συνέχεια και επέκταση του Προγράμματος Δράσης 1982-85 και έχει ως στόχο την κατοχύρωση των κοινοτικών κεκτημένων και την ανάπτυξη μιας περισσότερο αποτελεσματικής στρατηγικής. Το πρόγραμμα 1982-85 είχε ως στόχο την ενίσχυση των ατομικών δικαιωμάτων των γυναικών και την ανάληψη θετικής δράσης για τη βελτίωση της θέσης τους. Η έκθεση για την εφαρμογή του προγράμματος αυτού έδειξε ότι παρά το γεγονός ότι καταβλήθηκαν αξιόλογες προσπάθειες και σημειώθηκαν ορισμένα επιτεύγματα, χρειάζεται να γίνουν ακόμη πάρα πολλά, ιδιαίτερα για να ενσωματωθούν στις νομοθεσίες των κρατών-μελών και να εφαρμοστούν οι προτάσεις και αποφάσεις της Κοινότητας.

Πριν αναπτύξω τα κεντρικά σημεία του νέου προγράμματος σχετικά με την απασχόληση, είναι χρήσιμο να αναφέρω ορισμένα στατιστικά στοιχεία για τη θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας στη χώρα μας.

Οι γυναίκες στην Ελλάδα έχουν χαμηλότερο συντελεστή συμμετοχής στην αγορά εργασίας σε σχέση με τις περισσότερες χώρες της Δυτικής Ευρώπης. Το 1986 ο συντελεστής αυτός ήταν γύρω στο 34% για όλη τη χώρα και στο 29% για τις αστικές περιοχές, ενώ ο μέσος όρος πλησίαζε για τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης το 50% και για τις χώρες της Ε.Ο.Κ το 45%. Κατά το ίδιο έτος, παρά το γεγονός ότι ο αριθμός των απασχολούμενων γυναικών ήταν σχεδόν ο μισός από εκείνος των ανδρών, ο αριθμός των άνεργων γυναικών ξεπερνούσε τον αριθμό των άνεργων ανδρών κατά 33.000 άτομα. Με άλλα λόγια, ενώ οι γυναίκες αποτελούσαν μόνο το 34% του συνολικού απασχολούμενου πληθυσμού, οι άνεργες γυναίκες αποτελούσαν το 56% του άνεργου εργατικού δυναμικού.

Ο συντελεστής ανεργίας των γυναικών το 1986 ήταν 11,6% για όλη τη χώρα και το 16,4% για τις αστικές περιοχές, ενώ για τους άνδρες τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 5,1% και 6,7%. Δηλαδή ο συντελεστής ανεργίας των γυναικών ήταν περίπου 2,5 φορές υψηλότερος από το συντελεστή ανεργίας των ανδρών.

Αν παρακολουθήσουμε την εξέλιξη του συντελεστή ανεργίας βλέπουμε ότι μεταξύ του 1983 και του 1986 ο συντελεστής ανεργίας των ανδρών μειώθηκε, ενώ των γυναικών έμεινε σχεδόν ο ίδιος.

Πέρα από τον ψηλό συντελεστή ανεργίας των γυναικών είναι και το είδος της ανεργίας που δημιουργεί ιδιαίτερα προβλήματα. Πάνω από τις μισές άνεργες γυναίκες το 1986 ήταν άνεργες για περισσότερο από 12 μήνες, ενώ το ποσοστό αυτό για τους άνδρες ήταν πολύ χαμηλότερο. Επίσης αξίζει να σημειωθεί ότι το 54% των άνεργων γυναικών είναι νεοεισερχόμενες στην αγορά εργασίας και δεν έχουν προηγούμενη εμπειρία, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες είναι μόνο 31%.

Το μεγαλύτερο μέρος των γυναικών απασχολείται στον τριτογενή και στον πρωτογενή τομέα, που συνήθως αποφέρουν και χαμηλότερα εισοδήματα, και μόνο 17%, που είναι πολύ χαμηλό σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών (34%) απασχολείται στο δευτερογενή τομέα, δηλαδή στη βιομηχανία. Πέρα όμως από αυτή τη δυσμενή τομεακή διάρθρωση της γυναικείας απασχόλησης, είναι σε όλους γνωστό, ότι υπάρχει υπερβολικά μεγάλη συγκέντρωση των γυναικών σε κλάδους και επαγγέλματα με χαμηλά εισοδήματα και περιορισμένες προοπτικές για εξέλιξη. Σαν ένδειξη αναφέρω ότι το 1986 λιγότερο από το 1% των απασχολούμενων γυναικών ήταν διευθυντές και ανώτερα στελέχη. Επίσης το ποσοστό των γυναικών που κατά

το ίδιο έτος ήταν εργοδότες ήταν περίπου πέντε φορές μικρότερο και το ποσοστό που εργάζονταν για δικό τους λογαριασμό δύομισυ φορές μικρότερο από τα αντίστοιχα ποσοστά των ανδρών. Αντίθετα, το ποσοστό των γυναικών που απασχολούνταν ως συμβοηθούσα και μη αμειβόμενα μέλη της οικογένειας ήταν επτά φορές μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών.

Άλλα σημαντικά στοιχεία που δείχνουν τις ανισότητες που υπάρχουν μεταξύ ανδρών και γυναικών, είναι εκείνα που αναφέρονται στις αμοιβές. Το 1987 οι αποδοχές των γυναικών στη βιομηχανία ήταν 65% για τις υπαλλήλους και 75% για τις εργάτριες των αντίστοιχων αποδοχών των ανδρών. Οι αποδοχές των γυναικών που εργάζονταν στο λιανικό εμπόριο, στις τράπεζες και στις ασφάλειες ήταν γύρω στα 3/4 των αποδοχών των ανδρών.

Θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει κανείς και πολλά άλλα στοιχεία για να δείξει τη μειονεκτική θέση της εργαζόμενης γυναίκας στη χώρα μας, αλλά δεν θα ήθελα να σας κουράσω περισσότερο. Άλλωστε, ένα μεγάλο μέρος των δυσμενών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών, από τις χαμηλότερες μέχρι τις υψηλότερες βαθμίδες της επαγγελματικής ιεραρχίας, δεν μπορεί να αποτυπωθεί σε αριθμούς. Ιδιαίτερα για γυναίκες που βρίσκονται σε σχετικά υψηλές θέσεις, οι περισσότερες διακρίσεις που γίνονται σε βάρος τους δε μπορούν να ποσοτικοποιηθούν.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι παρά τα όποια θετικά μέτρα, νομοθετικά και άλλα, που έχουν παρθεί τα τελευταία χρόνια, οι γυναίκες στη χώρα μας αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στην αγορά εργασίας. Κατά συνέπεια, το πενταετές πρόγραμμα της Κοινότητας για την ισότητα των ευκαιριών έρχεται να καλύψει σημαντικά κενά και να βοηθήσει στην αντιμετώπιση σοβαρών προβλημάτων για τις γυναίκες που εργάζονται ή ενδιαφέρονται να εργαστούν.

Το Πρόγραμμα της Κοινότητας

Το τμήμα του προγράμματος που αναφέρεται στην απασχόληση των γυναικών αποτελείται από δυο μέρη. Το ένα αναφέρεται στις δραστηριότητες που πρέπει να αναλάβουν τα κράτη-μέλη και το άλλο στις ενέργειες της Επιτροπής της Κοινότητας.

Σχετικά με τις δραστηριότητες που πρέπει να αναλάβουν τα κράτη-μέλη, αρχικά αναφέρεται η ανάγκη για συγκέντρωση περισσότερων και καλύτερων στατιστικών δεδομένων και για διεξαγωγή ερευνών σχετικών με την απασχόληση των γυναικών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στον τομέα αυτό υπάρχουν σοβαρά κενά και προβλήματα στη χώρα μας. Με τα υπάρχοντα στατιστικά δεδομένα είναι αδύνατο να γίνουν οι μελέτες εκείνες που θα δείξουν τους παράγοντες που προκαλούν τις ανισότητες μεταξύ ανδρών και γυναικών στις αμοιβές, στην ανεργία, στην κλαδική, επαγγελματική και ιεραρχική διάρθρωση και σε άλλους δείκτες απόδοσης στην αγορά εργασίας. Για να παρθούν τα κατάλληλα μέτρα για τη διόρθωση των ανισοτήτων πρέπει να είναι γνωστό από πού προέρχονται οι ανισότητες αυτές. Δεν φτάνει π.χ. να ξέρουμε ότι οι γυναίκες υπάλληλοι στη βιομηχανία κερδίζουν μόνο το 65% των αποδοχών των ανδρών. Πρέπει με οικονομομετρικές μεθόδους να απομονώσουμε την επίδραση ορισμένων παραγόντων, όπως είναι ο χρόνος εργασίας στη συγκεκριμένη επιχείρηση, η προηγούμενη εμπειρία, η εκπαίδευση και μετεκπαίδευση, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, ο αριθμός απογόνων από την εργασία και άλλοι παρόμοιοι παράγοντες και να δούμε τι μέρος της ανισότητας μπορεί να αποδοθεί σε κάθε έναν από τους παράγοντες αυτούς και τι μέρος σε άνιση μεταχείριση των γυναικών. Μόνο με τον τρόπο αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά το πρόβλημα των ανισοτήτων και να ληφθούν μέτρα για να θεραπευτούν οι ελλείψεις και αδυναμίες, όπου υπάρχουν. Προσπάθειες για να εξισωθούν οι αμοιβές των ανδρών και των γυναικών με μέτρα που παραβλέπουν ορισμένα αίτια, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι και αυτά τα αίτια μπορεί να είναι αποτέλεσμα προηγούμενων δυσμενών διακρίσεων, μπορεί να οδηγήσουν σε χειροτέρευση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας αντί για βελτίωση. Δυστυχώς στη χώρα μας οι μελέτες για τα προβλήματα των

γυναικών είναι ελάχιστες, και λόγω έλλειψης επαρκών στατιστικών δεδομένων, ακόμη και εκείνες οι μελέτες που υπάρχουν είναι επιφανειακές. Γενικά, παρά το γεγονός ότι στα περισσότερα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τους ερευνητικούς οργανισμούς υπάρχουν επιστήμονες υψηλού επιπέδου, που ενδιαφέρονται για τα θέματα των γυναικών και θα μπορούσαν να προσφέρουν πολλά, δεν έχει δείχτει το κατάλληλο ενδιαφέρον από την πολιτεία για την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που υπάρχουν για τη διεξαγωγή σχετικών ε-

ρευνών. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις εξαγγελίες διαφόρων ερευνητικών προγραμμάτων δημοσίων φορέων, πουθενά δεν έχει δει μέχρι τώρα κάτι που να αναφέρεται στα προβλήματα των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Κατά συνέπεια, πιστεύω ότι η πιο πάνω επιδίωξη του προγράμματος της Κοινότητας, αν πραγματικά υιοθετηθεί από την Πολιτεία, θα βοηθήσει σημαντικά στην προσπάθεια για τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας.

Πρόγραμμα για την ανάπτυξη θετικών δράσεων

Ιδιαίτερη σημασία αποδίδει το πρόγραμμα στην ανάπτυξη θετικών δράσεων για την προώθηση της γυναικείας απασχόλησης στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Ιδιαίτερα αναφέρεται ότι θα πρέπει:

- 1) Το Δημόσιο να αποτελέσει το καλό παράδειγμα ως εργοδότης.
- 2) Να βελτιωθεί η ποσοτική και ποιοτική συμμετοχή των γυναικών στις εξουσίες και τα όργανα λήψης αποφάσεων.
- 3) Να ληφθούν μέτρα για την προώθηση των γυναικών σε επαγγέλματα και κλάδους νέων τεχνολογιών.
- 4) Να προωθηθούν οι τοπικές πρωτοβουλίες σε θέματα απασχόλησης και δημιουργίας νέων μονάδων, οι οποίες θα διευρύνουν τις ευκαιρίες για τις γυναίκες.
- 5) Να προβλεφθούν ειδικά μέτρα για γυναίκες με ειδικές ανάγκες και ιδιαίτερα για τις γυναίκες, οι οποίες, μετά την εκπλήρωση των οικογενειακών τους υποχρεώσεων, επιθυμούν να επανενταχθούν στην αγορά εργασίας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στη χώρα μας γυναίκες που έχουν ήδη περάσει κάποιο όριο ηλικίας είναι ιδιαίτερα δύσκολο να βρουν απασχόληση.
- 6) Να αναθεωρηθούν ορισμένες νομοθετικές ή άλλες διατάξεις που, ενώ έχουν θεσπιστεί για να προστατεύσουν τις γυναίκες, γίνονται αιτία δυσμενών διακρίσεων σε βάρος τους.
- 7) Να γίνουν μεταρρυθμίσεις στο φορολογικό σύστημα ώστε να μην είναι αποθαρρυντικό για τις γυναίκες που επιθυμούν να απασχοληθούν. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε πολλές περιπτώσεις υπάρχουν αντικίνητρα για την απασχόληση των έγγαμων γυναικών στη χώρα μας, αν υπολογίσει κανείς το κόστος που πρέπει να υποστεί μια γυναίκα με οικογενειακές υποχρεώσεις, για να μπορέσει να εργαστεί έξω από το σπίτι της, σε συνδυασμό με τη σχετικά βαρεία φορολόγηση του εισοδήματος που θα κερδίσει.
- 8) Να ληφθεί πρόνοια για τις γυναίκες που απασχολούνται σε εργασίες που γίνονται στο σπίτι, για την αποτελεσματικό-

τερη συμμετοχή τους στη διαδικασία παραγωγής και στην κοινωνική ζωή.

Σχετικά με τη μέχρι τώρα υλοποίηση στη χώρα μας των προτάσεων που ανέφερα, έχουν αρχίσει να γίνονται ορισμένες προσπάθειες, αλλά μένουν να γίνουν πάρα πολλά ακόμη.

Η διοργάνωση ορισμένων συνεταιριστικών δραστηριοτήτων, η ανάληψη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και οι επιδοτήσεις εργοδοτών για την απασχόληση ανέργων γυναικών, είναι ενέργειες προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά υπάρχουν αρκετές επιφυλάξεις σχετικά με το αν η έκταση, το περιεχόμενο και η αποτελεσματικότητα γενικά των ενεργειών αυτών βρίσκονται σε ικανοποιητικά επίπεδα.

Ορισμένες ενέργειες θετικής δράσης, που ήδη έχουν γίνει, είναι πολύ αμφίβολο αν θα έχουν κάποιο αποτέλεσμα. Π.χ., πριν από μερικό καιρό η Γενική Γραμματεία Ισότητας έστειλε ένα τέλεξ προς όλους τους γενικούς γραμματείς Υπουργείων, ζητώντας να εφαρμοσθεί ποσοστιαία στη συμμετοχή των γυναικών στα κέντρα λήψης αποφάσεων και περισσότερο συγκεκριμένα, ζητώντας το ένα τρίτο των μελών των υπηρεσιακών συμβουλίων να είναι γυναίκες. Η ενέργεια αυτή είναι προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά αποτελεί απλώς ένα αίτημα και το πρόβλημα είναι ότι δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να υποχρεώνει τα Υπουργεία να κάνουν δεκτό το αίτημα αυτό.

Μια άλλη θετική ενέργεια είναι η πρόσφατη εξαγγελία ενός προγράμματος για την καταπολέμηση της ανεργίας των γυναικών. Παρόλο που το πρόγραμμα αυτό περιέχει αρκετά θετικά στοιχεία, δημιουργούνται και πάλι πολλές αμφιβολίες για τις δυνατότητες του προγράμματος να φέρει σημαντικά αποτελέσματα.

Πρόσφατα υποβλήθηκε στη Βουλή προς ψήφιση νομοσχέδιο για την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων στο προσωπικό με σχέση δημοσίου δικαίου του Δημοσίου, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Το νομοσχέδιο αυτό επεκτείνει τις κύριες ρυθμίσεις του Ν. 1414/1984 και στο προσωπικό του Δημο-

σίου, αλλά δυστυχώς δεν προβλέπει καμιά ενέργεια θετικής δράσης για την προώθηση της ισότητας των ευκαιριών. Το νομοσχέδιο απλώς ορίζει ότι οι Γενικοί Γραμματείς των Υπουργείων υποβάλλουν μια ετήσια έκθεση στον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης, για την εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων στο προσωπικό του οικείου Υπουργείου και των εποπτευομένων από αυτό φορέων και ιδίως σε σχέση με τη συμμετοχή των γυναικών σε επιτροπές και συμβούλια, σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, και την πλήρωση θέσεων προϊσταμένων οργανικών μονάδων, χωρίς όμως να ορίζονται συγκεκριμένες υποχρεώσεις των Υπουργείων. Είναι πραγματικά λυπηρό ότι δεν χρησιμοποιήθηκε αυτή η ευκαιρία για να προωθηθούν και ορισμένα αποτελεσματικά μέτρα θετικής δράσης για την εξάλειψη των ανισοτήτων σε βάρος

των γυναικών.

Όπως ανέφερα και στην αρχή, το πρόγραμμα προβλέπει την ανάληψη σημαντικών δραστηριοτήτων για την προώθηση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας και από την πλευρά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ορισμένες από τις δραστηριότητες αυτές είναι οι ακόλουθες:

- 1) Να συνεχίσει η Επιτροπή τις εργασίες σχετικά με τη συλλογή στοιχείων, την προώθηση ερευνών, την ανταλλαγή πληροφοριών και τον συντονισμό πολιτικών, που έχουν σχέση με την απασχόληση των γυναικών και την ανεργία.
- 2) Να υποβάλει στο Συμβούλιο, στα κράτη-μέλη και σε όλους τους ενδιαφερόμενους έναν οδηγό καλών πρακτικών, που μπορούν να τους βοηθήσουν και να τους πληροφορήσουν για την εφαρμογή των θετικών δράσεων.

Αξιολόγηση του κοινοτικού προγράμματος

Αξιολογώντας το κοινοτικό πρόγραμμα για την ισότητα ευκαιριών στην ολότητά του, μπορούμε να πούμε ότι στοχεύει στην αντιμετώπιση των κυριότερων προβλημάτων που σχετίζονται με τη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας και μπορεί να θεωρηθεί ως ένα μεγάλο βήμα στην προσπάθεια για ίσες ευκαιρίες. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι το πρόγραμμα αυτό θα μπορούσε να ήταν περισσότερο αποτελεσματικό αν περιελάμβανε, όπως αναφέρεται και στη γνωμοδότηση που έγινε από την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, ένα εκσυγχρονισμένο σύνολο συγκεκριμένων θετικών δράσεων και μέτρων για την προώθηση του στόχου των ίσων ευκαιριών και μια σειρά ημερομηνιών και προθεσμιών για την πραγματοποίηση των δράσεων αυτών.

Γενικά, η υλοποίηση του προγράμματος δεν πρέπει να αφεθεί μόνο στην καλή θέληση και την κοινωνική συνείδηση επιμέρους φορέων ή ατόμων. Στη χώρα μας ιδιαίτερα, που οι ρίζες των διακρίσεων σε βάρος των γυναικών είναι πολύ βαθιές, χρειάζεται μια πολύ εντατική προσπάθεια. Απλές συστάσεις, προτάσεις και παραινέσεις είναι αμφίβολο αν θα επιφέρουν κάποιο σημαντικό αποτέλεσμα. Για να αποδώσει η θετική δράση χρειάζεται να υπάρχουν και ορισμένα μέσα επίτευξης των στόχων που επιδιώκονται. Σε άλλες χώρες έχουν θεσπιστεί τέτοια μέσα, όχι μόνο για το δημόσιο τομέα αλλά και για τον ιδιωτικό. Π.χ. σε ορισμένες χώρες δεν μπορούν να γίνουν κρατικές επιχορηγήσεις σε δημόσιους φορείς, ή προμήθειες από ιδιωτικούς οργανισμούς αν δεν υπάρξουν συγκεκριμένες ενέργειες για τη διόρθωση της άνιση συμμετοχής των γυναικών στις διάφορες επαγγελματικές ή ιεραρχικές βαθμίδες του προσωπικού. Τι να πει όμως κανείς όταν στη χώρα μας, το ίδιο το Κράτος ως εργοδότης δίνει το κακό παρά-

δειγμα; Θα αναφέρω ως ένδειξη μια μόνο πρόσφατη περίπτωση ενός τέτοιου κακού παραδείγματος. Πριν από λίγο καιρό και αρκετό χρόνο μετά την ανακοίνωση του προγράμματος της Ε.Ο.Κ. συστάθηκε από το Κυβερνητικό Συμβούλιο Πληροφορικής μια πολύ σημαντική επιτροπή για θέματα που αφορούν στην ανάπτυξη της Πληροφορικής στη χώρα μας, και, από τα οκτώ περίπου μέλη της επιτροπής αυτής, δεν ήταν ούτε μια γυναίκα. Αξίζει να αναφέρω ότι οι γυναίκες στη χώρα μας έχουν αναπτύξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για αυτό τον καινούργιο και τόσο σημαντικό επιστημονικό κλάδο, που έχει αρχίσει να κάνει επαναστατικές τομές στο σύγχρονο εργασιακό χώρο. Είναι πραγματικά πολύ ενθαρρυντικό και θα ήθελα να το αναφέρω, ότι πάνω από 50% των φοιτητών που εισήχθησαν στο Τμήμα Πληροφορικής της Ανωτάτης Σχολής Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών, κατά τα τελευταία δύο χρόνια, ήταν γυναίκες.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να παρατηρήσω ότι γενικά είναι πολύ ενθαρρυντικό ότι, κατά τα τελευταία χρόνια, οι γυναίκες έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν περισσότερο το δικαίωμά τους για ίση συμμετοχή στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας και να αναζητούν τρόπους υλοποίησής του. Παρά το γεγονός όμως αυτό, παρατηρούμε ότι το ποσοστό συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό στις αστικές περιοχές, κατά τα τελευταία χρόνια, όχι μόνο είναι σχετικά χαμηλό, αλλά έχει μείνει και σχεδόν στάσιμο (1983: 29,1%, 1986: 29,5%). Η παρατήρηση αυτή μας οδηγεί σε μια σημαντική σχέση, που υπάρχει μεταξύ του ποσοστού συμμετοχής των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και της γενικής κατάστασης της οικονομίας, η οποία έχει παρατηρηθεί εμπειρικά και αναφέρεται στη σχετική βιβλιογραφία ως «υπόθεση του αποθαρρυσμένου εργάτη». Όταν υπάρχει γενικά σχετικά ψηλό

3) Να υποστηρίξει και να τονώσει τις θετικές δράσεις σε διάφορους τομείς, ιδιαίτερα στο δημόσιο τομέα και να προτείνει κοινοτικές κατευθύνσεις δράσης για ορισμένες κατηγορίες γυναικών, που παρουσιάζουν ιδιαίτερα προβλήματα.

4) Να μεριμνήσει για την αναθεώρηση ορισμένων προστατευτικών νομοθεσιών για τις γυναίκες, όπως π.χ. είναι η απαγόρευση της νυχτερινής εργασίας, οι οποίες έχουν αρνητική επίδραση στη γυναικεία απασχόληση, και

5) Να διερευνήσει το θέμα των επιδράσεων του φορολογικού συστήματος στη γυναικεία εργασία και στις παραδοσιακές κατ'οίκον εργασίες, με σκοπό τη διαμόρφωση σχετικών κοινοτικών κατευθύνσεων.

ποσοστό ανεργίας σε μια οικονομία και οι δυνατότητες απασχόλησης είναι περιορισμένες, γυναίκες που επιθυμούν να απασχοληθούν, αλλά λόγω της οικονομικής ύφεσης, δεν μπορούν να βρουν εργασία, μετά από ορισμένες ανεπιτυχείς προσπάθειες αναζήτησης αποθαρρύνονται και σταματούν τις προσπάθειες. Στη συνέχεια, όταν οι γυναίκες αυτές ρωτηθούν από τον υπάλληλο της στατιστικής υπηρεσίας αν έκαναν συγκεκριμένες ενέργειες για ανεύρεση εργασίας, κατά την «εβδομάδα αναφοράς», απαντούν αρνητικά, με αποτέλεσμα να χαρακτηρίζονται όχι ως άνεργες αλλά ως μη ενδιαφερόμενες να εργαστούν. Συνέπεια του φαινομένου αυτού είναι, όταν υπάρχει οικονομική ύφεση, να γίνεται μεγάλη υποεκτίμηση της ανεργίας των γυναικών και συγχρόνως να παρουσιάζεται μειωμένος ο συντελεστής συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό. Για το λόγο αυτό, θεωρώ ότι ένα από τα πιο σημαντικά μέτρα για τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στην αγορά εργασίας είναι η μείωση της ανεργίας γενικά και η τόνωση της οικονομίας. Αν υπάρχει οικονομική ύφεση, όπως υπάρχει σήμερα στη χώρα μας, γίνεται ιδιαίτερα δύσκολο για τις γυναίκες να βρουν απασχόληση, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνονται και να μένουν έξω από την αγορά εργασίας.

Θα πρέπει να τονίσω ιδιαίτερα το μεγάλο πρόβλημα που υπάρχει στη χώρα μας για τις γυναίκες που, αφού μείνουν μερικά χρόνια έξω από την αγορά εργασίας για να εκπληρώσουν τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις, βρίσκουν, όταν πια μπορούν να εργαστούν αλλά έχουν ξεπεράσει κάποιο όριο ηλικίας, ότι είναι πολύ δύσκολη η αδύνατη η επανένταξή τους στο εργατικό δυναμικό. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι γενικά η απασχόληση των γυναικών παρουσιάζει ιδιαίτερη ευαισθησία στις τεχνολογικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές σε μια χώρα.

Προτάσεις για πρόγραμμα δράσης

Πριν τελειώσω, είναι σκόπιμο να συνοψίσω τις κυριότερες ενέργειες που κρίνω ότι πρέπει να αναλάβει η χώρα μας, στα πλαίσια του προγράμματος της Κοινότητας για την εξίσωση των ευκαιριών.

Καταρχήν, πιστεύω ότι το σημαντικότερο είναι να διαμορφωθεί και στη χώρα μας και να εκδοθεί ένα ξεκαθαρισμένο πρόγραμμα δράσης, για την επίτευξη ισότητας ευκαιριών για τις γυναίκες, όπως ήδη έχει γίνει σε άλλες χώρες, π.χ. πρόσφατα στην Ισπανία. Στο πρόγραμμα αυτό θα πρέπει να αναφέρονται συγκεκριμένοι στόχοι και τα μέσα που θα χρησιμοποιηθούν για την επίτευξή τους. Μπορεί ίσως και τώρα να υπάρχει κάποιο πρόχειρο πρόγραμμα δράσης στα συρτάρια κάποιου φορέα, το οποίο να μην έχει κοινοποιηθεί. Πιστεύω όμως ότι πρέπει να γίνει ένα πρόγραμμα επιστημονικά θεμελιωμένο, βασισμένο σε σοβαρές μελέτες, το οποίο θα κοινοποιηθεί και θα γίνει αντικείμενο συζητήσεων εκ μέρους των επιστημόνων και των διαφόρων φορέων, που ασχολούνται με τα θέματα των γυναικών, ώστε να επιλεγούν οι καλύτερες δυνατές λύσεις. Ακόμη και οι διεργασίες και οι συζητήσεις, που θα γίνουν για τη διαμόρφωση ενός τέτοιου προγράμματος θα έχουν πολλαπλές ευνοϊκές συνέπειες για την αντιμετώπιση πολλών προβλημάτων, που σχετίζονται με τη θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας.

Ειδικότερα, στα πλαίσια ενός τέτοιου προγράμματος θα πρέπει να επιδιωχθούν τα ακόλουθα:

1) Να συλλεγεί το κατάλληλο στατιστικό υλικό και να γίνουν οι έρευνες που χρειάζονται, ώστε να εντοπιστούν τα προβλήματα των γυναικών στην αγορά εργασίας και τα αίτια που προκαλούν τα προβλήματα αυτά. Θα πρέπει να υπάρχουν ξεχωριστές έρευνες για διάφορους τομείς και κλάδους και για διάφορες κατηγορίες γυναικών. Για τη διευκόλυνση της διεξαγωγής αντικειμενικής έρευνας και τη συλλογή και ταξινόμηση σχετικού πληροφοριακού υλικού, χρήσιμο θα ήταν να ιδρυθεί ένα Κέντρο Ερευνών για τα θέματα των Γυναικών, το οποίο θα είναι ανεξάρτητο από την εκάστοτε κυβέρνηση. Τέτοια κέντρα υπάρχουν σε πολλές χώρες και λειτουργούν, είτε στα πλαίσια κάποιου πανεπιστημίου είτε κάτω από έναν υ-

περκομματικό φορέα.

- 2) Να θεσπιστούν μηχανισμοί για την ουσιαστική προώθηση γυναικών στα όργανα λήψης αποφάσεων και στα ψηλότερα ιεραρχικά κλιμάκια στο δημόσιο τομέα και να δοθούν κίνητρα στον ιδιωτικό τομέα, για την ανάληψη συγκεκριμένων προγραμμάτων, που θα αποβλέπουν στη δημιουργία ισών ευκαιριών για τις γυναίκες. Προς τούτο θα πρέπει να συμπληρωθεί και τροποποιηθεί το νομοσχέδιο, που ήδη έχει υποβληθεί στη Βουλή, ή να υποβληθεί καινούργιο. Οποιαδήποτε όμως μέτρα θεσπιστούν για το σκοπό αυτό, θα πρέπει να μελετηθούν με προσοχή, ώστε να μην έχουν ως αποτέλεσμα μια τυπική μόνο συμμετοχή των γυναικών σε ορισμένα όργανα, χωρίς ουσιαστική συμβολή και αναγνώριση. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εξασφαλιστούν τα εχέγγρα για την προώθηση των γυναικών εκείνων που αξίζουν και να περιοριστούν οι δυνατότητες για συμπλήρωση κάποιου προκαθορισμένου ποσοστού συμμετοχής γυναικών, ανεξάρτητα από τα προσόντα τους.
- 3) Να δημιουργηθούν ειδικά συστήματα και να ενισχυθεί η παροχή τεχνικής και οικονομικής βοήθειας, για τη δημιουργία επιχειρήσεων από τις γυναίκες και την ανάληψη τοπικών πρωτοβουλιών για την απασχόλησή τους.
- 4) Να αναπτυχθεί επαρκής κοινωνικός εξοπλισμός για την φύλαξη παιδιών, ώστε να ενισχυθεί η δυνατότητα για τις γυναίκες να απασχοληθούν έξω από το σπίτι και να μελετηθούν οι δυνατότητες για ανάπτυξη συστημάτων για μερική απασχόληση.
- 5) Να μελετηθούν ιδιαίτερα τα προβλήματα επανένταξης στην αγορά εργασίας γυναικών πάνω από μια ορισμένη ηλικία και να διαμορφωθούν περισσότερο αποτελεσματικά μέτρα για τη διευκόλυνσή της. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να καταρτηθεί το όριο ηλικίας των 35 χρόνων για την πρόσληψη στο δημόσιο τομέα και να βρεθούν τρόποι για ειδικές διευθετήσεις για τα συνταξιοδοτικά προβλήματα που θα δημιουργηθούν.
- 6) Να μελετηθούν και εντοπιστούν δυνατότητες για την χωρίς προβλήματα άρση ορισμένων προστατευτικών ρυθμίσεων

για τις γυναίκες, οι οποίες δημιουργούν αρνητικές επιπτώσεις στην απασχόληση και την προώθησή τους σε υπεύθυνες θέσεις.

- 7) Να μελετηθεί το φορολογικό σύστημα και να γίνουν οι αλλαγές εκείνες που θα συντελέσουν στην εξάλειψη των αντικινήτρων που υπάρχουν, για την απασχόληση των εγγάμων γυναικών.
- 8) Να αρχίσει μια έντονη εκστρατεία με ομιλίες, σεμινάρια κλπ., για ενημέρωση της κοινής γνώμης σχετικά με τα προβλήματα που συναντούν οι γυναίκες στην αγορά εργασίας, τις δυνατότητες για την αντιμετώπισή τους, τις ευκαιρίες που υπάρχουν ιδιαίτερα για τους νέους ανθρώπους να αλλάξουν την υπάρχουσα κατάσταση και τη ζημιά που δημιουργείται για την κοινωνία από τη μη πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων του μισού ανθρώπινου δυναμικού της χώρας. Επίσης θα πρέπει να προβληθούν τα επιτεύγματα ορισμένων επιτυχημένων γυναικών, ώστε να σπάσουν τα αναχρονιστικά στερεότυπα και να δημιουργηθούν καινούργια πρότυπα για τις νέες γυναίκες. Επιπλέον θα πρέπει να γίνει η κατάλληλη ενημέρωση, για να πειστούν οι ίδιες οι γυναίκες ότι μπορούν να καταλάβουν οποιαδήποτε θέση στην κοινωνία και ότι, στην περίπτωση αυτή, θα πρέπει να καταβάλουν προσπάθειες να γίνουν πρότυπα ευσυνειδησίας, εργατικότητας και συνέπειας, για το καλό το δικό τους και για να ξεριζωθούν οποιεσδήποτε δυσμενείς προκαταλήψεις μπορεί να υπάρχουν σε βάρος τους.

Τέλος, θα πρέπει να υπογραμμιστεί και πάλι ότι, για να αποδώσουν οποιαδήποτε μέτρα θετικής δράσης για τη βελτίωση της θέσης των γυναικών στην αγορά εργασίας, θα πρέπει να βελτιωθεί η γενική οικονομική κατάσταση της χώρας και να μειωθεί η ανεργία. Η εξασφάλιση των προϋποθέσεων για την τόνωση της οικονομίας και τη μείωση της ανεργίας γενικά, θα πρέπει να αποτελέσει απαραίτητη ενέργεια, παράλληλα με τη χρησιμοποίηση οποιασδήποτε άλλης πολιτικής. Η ιστορία διδάσκει ότι, με ομαλές συνθήκες, κανένα μέτρο κοινωνικής δικαιοσύνης δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικό αν δεν υπάρχει ανθηρή οικονομία.